Watersnood is vooral een cultuurramp

De milieubeweging van Nederland krijgt een storm van kritiek over zich heen. Door de uitvoering van dijkversterking met allerlei vertragende tactieken bij de inspraak- en beroepsprocedures te frustreren, is zij volgens veel mensen verantwoordelijk voor de tweede watersnood in dertien maanden.
Arjan Otten **is het met deze kritiek volstrekt oneens. Al in 1987 lag er het 'Plan Ooievaar', maar het duurde jaren voordat de commissie-Boertien tot goeddeels dezelfde conclusies kwam. Bovendien staat de ramp niet op zichzelf: veel milieuproblemen duiden op een toenemende instabiliteit van het natuurlijk systeem op aarde.**

Geheel ten onrechte krijgt de milieubeweging de zwarte piet toegeschoven. Zij wordt verantwoordelijk gesteld voor veel van de waterellende in het rivierengebied. Met name wordt gewezen op het schier oneindig traineren van procedures voor dijkverzwaring. Het werkelijke belang van de milieubeweging wordt daarbij gemakshalve uit het oog verloren.
Vanzelfsprekend vraagt de huidige situatie om accurate maatregelen, maar met het opnieuw verhogen en verbreden van de dijklichamen dreigt de aanpak van de werkelijke oorzaken der overstromingen weer voor onbepaalde tijd uit het vizier te raken. De wateroverlast is namelijk allesbehalve een natuurramp. Veel meer dient gesproken te worden van een *cultuurramp*. Een complex samenspel van menselijke factoren is er de oorzaak van dat de absorptie- en bergingscapaciteit in het stroomgebied van onze rivieren langzaam maar zeker is afgenomen.

Sponswerking

In de vaart der volkeren ziet de landbouw zich genoodzaakt tot een diepere en dus snellere ontwatering van de kavels. Eenzelfde vlotte afvoer van het hemelwater is noodzakelijk om de voeten droog te houden in de bebouwde omgeving. Stedelijke en infrastructurele uitbreidingen in het gehele stroomgebied van de grote rivieren dragen ertoe bij, dat het water — via het rioleringsstelsel — in een mum van tijd de rivier bereikt. In een min of meer natuurlijke situatie zorgen bodem en vegetatie voor een zekere 'sponswerking'. De afvloeiing van regenwater naar de rivieren wordt derhalve getemperd, waardoor de piekafvoer aanzienlijk lager ligt dan nu het geval is. Daarnaast heeft 'cultivering' en het veranderde bodemgebruik de erosie binnendijks versterkt. De sedimentatie in de uiterwaarden is hierdoor verder toegenomen.

Ontgronding

De aandacht die de milieubeweging al sinds mensenheugenis voor natuur en landschap vraagt, komt hierdoor in een heel ander daglicht te staan. Behoud en herstel van min of meer natuurlijke systemen nivelleren fluctuaties in de waterafvoer. Daarenboven wordt ook constructief meegedacht over mogelijke — zij het meer milieuvriendelijke — oplossingen ter beveiliging van have en goed.
Reeds in 1987 werd het *Plan Ooievaar* ontwikkeld. De visie die hierin voor het rivierengebied werd ontvouwd, werd niet alleen door de milieubeweging omarmd. In groten getale waren ook beleidsmakers en bestuurders hier te lande enthousiast over de heldere en vernieuwende aanpak van de problemen in het rivierengebied.

Dat het desondanks vele jaren geduurd heeft voordat de commissie-Boertien tot goeddeels dezelfde conclusie kwam, kan de milieubeweging onmogelijk verweten worden. Evenals de auteurs van Plan Ooievaar adviseert de commissie-Boertien tot ontgronding in de uiterwaarden. De voordelen hiervan waren al bekend; voorzien kan worden in de maatschappelijke behoefte aan klei, zand en grind.

Ontgronding kan een bijdrage leveren aan natuurontwikkeling in de uiterwaarden en bovendien zijn de kosten nihil. Verlaging van het hoogwaterbed verhoogt de bergingscapaciteit van de buitendijkse gebieden en vormt daarnaast een goede tegenhanger van het proces van sedimentatie.
Dijkverzwaring gaat voorbij aan de permanente opslibbing en verhoging van de uiterwaarden. Het niveauverschil tussen binnen- en buitendijkse gebieden blijft groeien waardoor de kweldruk toeneemt. Het *badkuipmodel* zal hierdoor als metafoor voor onder meer het Land van Maas en Waal en de Bommelerwaard niets aan zeggingskracht verliezen.
Om de veiligheid te verzekeren dienen zwakke dijkvakken zo spoedig mogelijk versterkt te worden. Verder zal vaart gemaakt moeten worden met de ontgronding van delen van de uiterwaarden. Het mag in ieder geval niet zo zijn dat alleen aan symptoombestrijding wordt gedaan. Dit is in het verleden immers al te vaak gebeurd.

Behalve aan de bulldozer en de betonmolen zal dus gedacht moeten worden aan een meer fundamentele aanpak van de werkelijke oorzaken. Behoud en herstel van de natuurlijke processen in het landschap spelen daarbij een centrale rol.

Instabiliteit

Het waterbeheer zal veel meer dan voorheen gebruik moeten maken van de buffer- en terugkoppelingsmechanismen die van nature in een ecosysteem aanwezig zijn. Verstoring van deze mechanismen leidt immers tot instabiliteit van het systeem. Overstromingen zijn hiervan een tastbaar bewijs.
Maar op grotere schaal — en in samenhang hiermee — duiden ook andere milieuproblemen op een toenemende instabiliteit van het natuurlijk systeem op aarde. Eerst en vooral kan daarbij gedacht worden aan het broeikaseffect en de hiermee gepaard gaande klimaatverandering en zeespiegelstijging.

Het is, juist in tegenstelling tot de golf van ongenuanceerde een eenzijdige kritiek op haar activiteiten, de hoogste tijd om de milieubeweging serieus te nemen en de problemen bij de wortel aan te pakken.

Drs. A. J. H. Otten is als milieukundig en planologisch onderzoeker werkzaam bij de Katholieke Universiteit Nijmegen.